

NAREČNA IGRA KOT SREDSTVO OHRANJANJA ŽIVE KULTURNE DEDIŠČINE

Vera Smole

Filozofska fakulteta, Ljubljana

Darinka Suljević

Gimnazija in srednja šola Kočevje, Kočevje

UDK 792.25(497.4):811.163.6'282

Ustvarjalnost v narečju je prisotna v vseh časih; spreminja se le moda, s pomočjo katere pride v širšo javnost. Ta tudi določa, ali se v nekem času (in prostoru) z njo ukvarjajo samo »ljudski« in priložnostni ustvarjalci, ali pritegne tudi (že) uveljavljene. V prispevku bomo prikazali primer »nastanka« priložnostne ustvarjalke narečnih iger, analizirali bomo namen teh iger ter priložnosti in kraje za uprizoritev – metodološko kot študijo primera. S pomočjo ankete smo ugotavljali, kako so bile igre sprejete pri gledalcih.

živa kulturna dediščina, ustvarjalec narečne igre, študija primera, percepcija narečne igre, anketa

The creative use of dialect is present at all times – only fashion, through which it comes to a wider public, changes. Fashion also defines whether – over time and across space – it engages only »popular« and amateur creators or also attracts established ones. This article presents an example of the creative work of an amateur playwright and discusses the purpose of her plays, and the places and opportunities for staging them – methodologically as a case study. With the help of a survey, we establish how well these plays have been received by audiences.

living cultural heritage, creator of a dialect play, case study, perceptions of dialect plays, survey

1 Uvod

Razmah narečne ustvarjalnosti ali vsaj njen prodor v (širšo) javnost,¹ v Sloveniji značilen za zadnji desetletji, naju je napeljal na misel, da bi na konkretnem primeru predstavili začetek in trajanje priložnostne narečne dramske ustvarjalnosti in njen sprejem pri gledalcih. Prvi del bo prispevala ustvarjalka sama, drugi del, anketiranje² in komentar rezultatov, ter povezavo pa narečjeslovka. Obe avtorici sva slovenistki, a se z literarno zgodovino ne ukvarjava raziskovalno; k temi o dramatiki želiva pridati

¹ Prim. npr. že letošnji 3. festival narečne književnosti Dialekta 2012; o njem: <http://www.zivljenjenadotik.si/info/tekst/prikaz/article/dialekta-2012-narecje-je-del-osebne-in-skupnostne-identitete/>.

² Za pomoč pri izvedbi ankete se zahvaljujeva študentki slovenskega jezika s književnostjo, Maruši But iz Ribnice. Lepa hvala pa tudi vsem anketirancem.

le pogled z nekega drugega zornega kota in v obravnavo vključiti dramska besedila, ki jim sodobna literarna veda (zaenkrat) še ne posveča pretirane pozornosti. Ne upava si soditi (tudi nisva kompetentni), ali gre samo za »fabuliranje ljudskih običajev in spominov starih staršev ali zgolj humorno dramatiziranje« ali za »resno« literarno ustvarjanje z estetsko prepričljivimi besedili, ki imajo vse atribute »visoke« književnosti« (citat iz besedila, h kateremu dostop je v op. 1), lahko pa trdimo, da ljudje (vključno z intelektualci) potrebujejo tudi tako ustvarjalnost: morda manjšo estetsko funkcijo dopolnjuje vrsta drugih funkcij (gl. točko 4), za zadovoljno življenje v neki skupnosti ravno tako potrebnih.

S povečanjem prizadevanj za ohranjanje kulturne dediščine in seznanjanjem, kaj to sploh je,³ po drugi strani pa z lastnim zavedanjem o hitri spremenljivosti načina življenja in s tem vsega, kar nas obdaja, se v marsikom porodi želja raziskati kakšen delček preteklosti lastnega okolja, ga obuditi in ga na svoj način predstaviti drugim. A uničljiva ni samo snovna (materialna) kulturna dediščina, ampak z njo prav tako zamira (še zlasti če ni zapisana in na ta način materializirana) nesnovna kulturna dediščina,⁴ imenovana tudi živa kulturna dediščina,⁵ ki po Unescovi konvenciji o njenem varovanju

pomeni prakse, predstavitve, izraze, znanja, veščine in z njimi povezane orodja, predmete, izdelke in kulturne prostore, ki jih skupnosti, skupine in včasih tudi posamezniki prepoznavajo kot del svoje kulturne dediščine. Skupnosti in skupine nesnovno kulturno dediščino, preneseno iz roda v rod, nenehno poustvarjajo kot odziv na svoje okolje, naravo in zgodovino, in zagotavlja občutek za identiteto in neprekinjenost s prejšnjimi generacijami, s čimer spodbuja spoštovanje do kulturne raznolikosti in človeške ustvarjalnosti.

Poleg tega ima (skoraj) vsak kraj ali ožje območje tako v snovni kot nesnovni kulturni dediščini svoje posebnosti, ki še zdaleč niso (dovolj) raziskane, ali pa so raziskave dostopne le strokovni javnosti. To je naravnost raj za intelektualca z nekoliko umetniške žilice, seveda pa tudi z veliko volje, delavnosti in sposobnosti organizacije. V povezavi z vsem naštetim od l. 2007 nastajajo daljše in krajše igre Darinke Suljević, pisane v širše znanem ribniškem govoru dolenjskega narečja, ki oživljajo in s tem ohranjajo prav to, kar pomeni živa kulturna dediščina. S tem pojmu Ribničan, ki je v naši predstavi izdelovalec in veseli prodajalec suhe robe (krošnjar), dodaja povsem nove, širše dimenzije (samo)poznavanja.

³ Prim. Vladni portal za otroke in mladino, 20. 4. 2012: http://www.otroci.gov.si/index.php?option=com_content&task=view&id=23&Itemid=255&mlId=403.

⁴ V Sloveniji je vlogo Koordinatorja varstva žive kulturne dediščine l. 2011 prevzel Slovenski etnografski muzej. Med nekaterimi že registriranimi dediščinami je v postopku registracije tudi eno od slovenskih narečij, in sicer kostelsko narečje, zaradi neustreznega poimenovanja prijavljeno pod oznako Govori ob Čabranki in zgornji Kolpi.

⁵ Nesnovna dediščina: <http://www.nesnovnadediscina.si/>.

2 Uporabljena metoda

Za metodo obravnave smo si izbrali študijo primera, ki je po Yin (1989)⁶ »[...] empirična raziskava, ki preiskuje sodobni pojav v njegovem realnem življenjskem kontekstu; ko meje med pojavom in kontekstom niso evidentne; in v kateri se uporablja več virov empirične evidence.« Za etnografsko študijo primera, kamor dejansko spada tudi naša, je značilno, da se pri zbiranju podatkov najpogosteje uporablja opazovanje z udeležbo (v našem primeru deloma celo samoopazovanje). Z vidika namena in metodologije pa bi jo lahko uvrstili med intrinzične študije primera, ki jih zanimajo posamični primeri.

Cilji raziskave so v povsem praktičnih ugotovitvah, ki jih narekuje že sama raziskava tega tipa (gl. definicijo), tj. za pojav priložnostnega dramskega ustvarjanja v narečju ugotoviti: 1) kakšne so bile realne okoliščine za njegov nastanek; 2) kako je do pojava prišlo; 3) kakšen je bil odziv pri naslovnikih/gledalcih; 4) ali je narečna igra res lahko sredstvo ohranjanja žive kulturne dediščine in 5) povezava ugotovitev v novo spoznanje.

3 Gradivska osnova

V letih od 1997 do 2011 je Darinka Suljević, doma z Brega pri Ribnici, po poklicu srednješolska profesorica slovenskega jezika in književnosti, napisala osem različno dolgih dramskih besedil, jih zrežirala in skupaj z zainteresiranimi domačini v domačem okolju tudi uprizorila. Vsa so napisana in uprizorjena v ribniškem krajevnem govoru dolenjskega narečja – z odstopi, ki jih občasno zahteva vsebina. Vsebinsko zlasti prva, druga, četrta in osma obujajo nesnovno kulturno dediščino (že pozabljene lokalne dogodke in opravila), druge pa humorno zrcalijo sodobne pojave. Čeprav so nekatera dramska besedila znana širšemu krogu ljudi, druga manjšemu (odvisno od ponovitev ter vrste in obiskanosti prireditve), so v anketi upoštevana prav vsa, v obravnavo pa vzeta tista, ki vsebinsko ustrezajo obravnavani temi. Po vrstnem redu uprizoritev si sledijo takole:

1. *Puot h tabakava hruška* (enodejanka, 1997), prvič uprizorjena ob otvoritvi obnovljene gozdne ceste v Mali gori, nato na trgu v Ribnici in še enkrat v Športnem centru v Ribnici (ter v Ljubljani in Portonu nad Pobegi pri Kopru).
2. *Willingrain ali grad na Bregu. Trubar obišče Willingrain* (igra v dveh dejanjih, 2008), prvič uprizorjena v dvorani v Ribnici (zaradi dežja), nato na Bregu pri Ribnici na prostem kot občinska počastitev 500-letnice Trubarjevega rojstva ter v zelo okrajšani različici še na osrednji prireditvi na Ribniškem semnju suhe robe in lončarstva 2008.
3. *Globalizacija na podeželju* (enodejanka, 2009), uprizorjena v ribniškem gradu, na 1. festivalu glasbe, plesa, gibanja ob 10-letnici Društva Joga v vsakdanjem življenju Ribnica.

⁶ Citat je vzet iz Mesec: *Študija primera v socialnem delu* (študijsko gradivo), [brez navedbe letnice in oštevilčenih strani].

4. **Ribniške zgodbe** (z veznim besedilom povezane zgodbe in anekdote o Ribničanih, ki jih je zapisal Miha Mate, 2009), uprizorjene za občinski praznik v Športnem centru v Ribnici.
5. **Telefonski pogovor: Všeč si mi** (trije kratki prizori v slengu, splošnem pogovornem jeziku in narečju ljubezenske vsebine, 2009), uprizorjen na božično-novoletnem koncertu v Športnem centru v Ribnici.
6. **Pri Francetovi jami** (enodejanka, 2010), uprizorjena ob ponovni otvoritvi kočice pri Francetovi jami (ob nastanku je bila prva jamarska kočica v Jugoslaviji) v vznožju Male gore, ki zapira Ribniško dolino na severovzhodu na nadmorski višini 594 m.
7. **Frenk se odpravi na jogo namesto k zobozdravniku** (enodejanka, 2010), uprizorjena v ribniškem gradu na 3. festivalu glasbe, plesa, gibanja.
8. **Promenada po ribanški** (enodejanka, 2011), prvič uprizorjena pred Miklovo hišo v Ribnici v okviru javne prireditve Kulturna promenada na prostem v organizaciji JSKD, nato pa še večkrat (Kočevje, Velike Lašče, Breg) v različnih krajših ali daljših različicah; 2012 je bila v Ribnici v gradu na Bregu še **Promenada po ribanški II**.

4 Začetek in posledice nekega ustvarjanja⁷

Junija 2007 naj bi bila slavnostna otvoritev okrog štiri kilometre dolge prenovljene gozdne poti od vasi Breg do domačinom znane Tobakove hruške. V duplo hruške so tihotapci, tako pravi izročilo, skrivali tobak že od 16. stol. dalje. Takratni predsednik vaškega društva Veter Breg Andrej Klun me je prosil, če bi o tem kaj napisala. Ponarejati zgodovine nisem hotela, ustreznih podatkov nisem našla. Vsi starejši vaščani so zgodbo zaokrožili v samo dva stavka. Pregledala sem Jurčičeva dela o tihotapljenju tobaka, vendar niso bila primerna za takšno priložnost. Predsednik društva je pričakoval odgovor. Spomnila sem se na sovaščanko Julko, dovolj odprto in praktično žensko, po poklicu vzgojiteljico, in z njo povezano »rešitev«: obe skupaj bi prikazali delo v gozdu, npr. grabljenje listja, jaz bi bila tašča, ona snaha (*ta mlada*). Od tu je bil le še majhen korak do boljše ideje: prikazati popraviljanje poti po starem, z *bətci*, ki so postali že muzejsko orodje, saj jih ne uporablja nihče več. Zadnjega popraviljanja vaške poti po starih, ustaljenih navadah v letih 1957–1958 sem se spomnila celo sama. Sovaščan Alojz Lovšin se je spomnil še na izmenjavo tobaka med dvema tihotapcema. Podrobnosti je dodal moj oče Jože Pakiž, p. d. Lukčev, rojen 1921. leta, saj je večkrat popraviljal pot, katere odsek so vaški možje določili vsaki hiši v vasi. Tudi žandarji, ki so lovili tihotapce, so mu dobro ostali v spominu. Iz teh motivov je hitro nastalo narečno dramsko besedilo, sestavljena je bila tudi ekipa igralcev, vaje so se začele. Sama sem postala tudi igralka, režiserka, scenaristka, poskrbela za kostume in vse ostalo za uprizoritev igre – seveda z veliko pomočjo cele igralske ekipe in članov društva Veter Breg.

⁷ Morda bo razdelek za strokovno zahtevnega bralca nekoliko esejističen, vendar je s stališča avtentičnosti tak skoraj edino možen, če hoče poleg golih podatkov ohraniti tudi občutja ustvarjalca. Iz istega razloga in zato, ker je soavtorica prispevka istočasno tudi avtorica obravnavanih narečnih dramskih besedil, je pisan prvoosebno.

Ta dogodek je vzpodbudil druženje, ki je v vasi že zamrlo, s sovrstniki, starejšimi in mlajšimi, priženjenimi oz. primoženimi na Breg. S slednjimi smo se spoznavali. Začelo se je novo obdobje sobivanja, spomini so kar vreli iz nas. Mlajši so poslušali, sprejemali, čeprav navajeni na povsem drugačen način življenja. Zdelo se jim je zanimivo, poučno, tudi neverjetno zaradi preprostega načina življenja nekoč, a povsem sprejemljivega. Bili smo si enotni, da bi lahko še marsikaj povedali in prikazali.

Posebno vlogo pri vsem je imel domač jezik, naš narečni govor. Poiskati je bilo treba stare besede, jezik iz časov dogajanj naših iger. Popravljali smo se in bili presenečeni, kako se naš govor spreminja, kako marsikaj izginja. Hitro je bila potrjena rečenica, da ima vsaka vas svoj glas in to smo tudi upoštevali.

Naenkrat smo mi, domačini, ki smo tu odrasli, narečje zaznali kot pristno komunikacijsko sredstvo, ki ljudi odpira, ustvarja občutek domačnosti, povečuje samozavest, prijetno počutje, smisel za humor. To ni nič nenavadnega, saj je bilo narečje prvi jezik oz. zvrst, v katerem smo spoznavali svet, dobivali informacije. Zaznali smo globoko, nenavadno moč te socialne zvrsti, ki se vse močnejše vrača originalna v naš vsakdan, čeprav jo je izobraževanje ali bivanje v večjih mestih že v marsičem preoblikovalo.⁸ Knjižni ali splošni pogovorni jezik smo vedno dojemali kot nekaj več, kot nekaj višjega, ki pa prav zato zahteva tudi drugačen način vedenja, predvsem nekoliko bolj zadržan, resen, omikan. Narečje pa nas je popeljalo v brezskrbna leta otroštva, obudilo radoživost, odprtost, spontanost v izrazu, s tem pa humor. Ta je lahкотen, prizanesljiv, zato pa vzpodbuden in ima moč povezati ljudi, tudi različnih generacij, za nadaljevanje neke tradicije, seveda v novi preobleki.

Razen domačega ribniškega govora smo glede na vsebino vpletali tudi govore drugih krajev in po potrebi dodali še druge socialne (pod)zvrsti slovenščine, pa tudi kak tuji jezik. Za nadaljevanje takšnega dela je bil odločilen sprejem naših nastopov pri gledalcih. Večinoma so bili to domačini, *Willingrain* pa si je ogledalo tudi veliko ljudi iz raznih krajev Slovenije, tudi iz zamejstva. Po obrazni mimiki in odzivih ter kasnejših pogovorih sodeč so uživali in nas s tem vzpodbujali k nadaljnjemu delu, tako da od l. 2007 vsako leto odigramo kaj novega. Običajno gre za priložnostna dela, uprizorjena na občinski ravni (včasih predstavljena tudi v drugih občinah), ki so največkrat vnaprej časovno omejena, zato ponovne uprizoritve (npr. *Promenada po ribniško*, *Telefonski pogovor: Všeč si mi*) dobivajo še dodatne vsebine ali nadaljevanja.

Prišli smo do ugotovitve, da morajo igre upoštevati priložnost, za katero nastanejo, biti lahкотne, da tudi poučni vsebini ne sme manjkati humorja, saj si skozenj preprostejši ljudje v vseh časih občasno dajo duška, se sproščajo. Osrečuje jih zavest, da s svojo zvijačnostjo (dejansko ali namišljeno) znajo obvladati gospodo in oblast ter se vsaj za kratek čas počutiti pametnejše od njiju. Ribniškemu človeku, ki je moral s trebuhom za kruhom s suho in lončeno robo v Evropo že od 15. stol. dalje, je humor

⁸ Kakšna obujena stara beseda, npr. *pərdobitən*, lahko na novo zaživi izven igre, čeprav morda z nekoliko drugačnim pomenskim prizvokom.

postal nuja za premagovanje lastnih težav in zabavo drugih; slednje pa mu je odprlo marsikatera vrata.

5 Vsebina, aktualnost in uprizoritve narečnih iger

Živo ali nesnovno kulturno dediščino lahko narečna igra ohranja skozi svojo vsebino in uprizoritev, tj. z izborom motivov in tem, prav tako z uporabo rekvizitov in jezikovne zvrsti. Dodaten učinek igra doseže, če se vsebinsko povezuje z dogodkom, kateremu v čast je prireditev, na kateri je uprizorjena. V nadaljevanju je prikazan nastanek iger (izbor teme, pridobitev gradiva, ubeseditev in uprizoritev) v povezavi z aktualnimi dogodki.

*Willingrain ali grad na Bregu. Trubar obišče Willingrain*⁹ (2). Igra v dveh dejanjih je bila napisana v letu praznovanja 500-letnice Trubarjevega rojstva. Posega v čas Lambergov ali Lambergarjev¹⁰ oz. v Trubarjev čas v drugi polovici 16. stol., natančneje v l. 1562 na grad Willingrain. Snovno se naslanja na dobljene zgodovinske podatke.¹¹ Razkošno življenje na gradu je prikazano z gostijo, ki jo je ostarela Uršula pl. Lamberg priredila za sorodnike pokojnega moža Gregorja, ki bodo po njeni smrti podedovali grad in ostalo premoženje. Protiutež temu so tlačani, ki nastopajo vmes v dveh prizorih, v katerih kritizirajo gospodo in si s tem lajšajo svoje težko življenje. Drugo dejanje, ki ravno tako temelji na resničnih zgodovinskih podatkih, se začne z Uršulino smrtjo (l. 1562, gl. op. 13), ki mu sledi drugi osrednji motiv, tj. Trubarjev prihod z namenom, da opravi posmrtni obred.¹² To pa ni bilo enostavno, saj mu naddiakon in župnik Andrej Majer ni dovolil vstopiti v cerkev; obred je nato opravil na samem gradu.¹³ Dodan je motiv tlačanov, ki so jih takšna dogajanja vznemirila, saj niso bili prepričani, katera vera bolje skrbi za svoje ljudi (luterani v nasprotju s kristjani vernikom niso zaračunavali odpustkov).

Poleg dogajanja je bil kot »oseba« ali »motiv« pomemben tudi sam grad in njegov obstoj, do tedaj v ožjem in širšem okolju premalo poznan. Igra je oživila spomin nanj

⁹ Najprej pristava, nato grad na Bregu pri Ribnici, omenjena že v listini iz l. 1241. (Več: *Skupščina občine Ribnica* 1982: 81.) Danes obstajajo še komaj vidne sledi.

¹⁰ »[P]lemiški rod Lambergov je prišel na Kranjsko iz Nižje Avstrije.« (Skubic 1976: 339.)

¹¹ »Ko so se po smrti zadnjega celjskega grofa Ribničani l. 1457 prostovoljno podali cesarju, je ta dal takoj ribniško graščino v zastavščino bratoma Juriju in Andreju pl. Lamberg. Ta dva pa nista dolgo bivala skupaj v Ribnici. Andrej se je ločil od svojega brata in si zgradil okoli l. 1470 na Bregu, komaj dobre četrte ure od Ribnice, svoj lasten grad, ki ga je utrdil z močnim obzidjem in s stolpi ter ga obdal z jarkom, v katerega je napeljal vodo iz bližnje Bistrice.« (Skubic 1976: 481.) Za njim se navaja kot gospodar na Bregu Ivan pl. Lamberg, zatem pa Gregor pl. Lamberg, ki je bil poročen z Uršulo pl. Rasenharz. Otrok nista imela, ona je po njegovi smrti gospodarila na Bregu. »V tej dobi pa so bili Lambergi že odločni luterani in so dajali v svoji kapeli pribežališče vsem novovercem. Pa tudi v gmotnem položaju jim je šla čedalje bolj trda, tako da niti davščin niso več oddajali [...].« (Skubic 1976: 483.)

¹² »Vsa gospoda v okoli Ribnice je bila še posebej naklonjena Primožu Trubarju, kar sodimo tudi iz povabila, naj bi Trubar v Ribnici opravil posmrtno slovesnost na trideseti dan (trizma) po smrti za pokojno Uršulo pl. Lamberg z Brega.« (Gestrin 1982: 97.)

¹³ »Nato je Trubar s plemiči in gospemi, ki so se hoteli udeležiti mrtvaškega opravila, jezdil v graščino na Breg, kjer je tudi pridigoval. Dne 4. 5. 1562 je Trubar pisal baronu Ungnadu, da je to, kar je na Bregu pridigoval, 'farje' tako razjezilo, da so pridrli celo za njim na Breg in mu pretili, da ga bodo ustrelili, kar pa njega (Trubarja) ni dosti vznemirilo.« (Skubic 1976: 484.)

tudi tako, da so bili domačini vključeni v izdelavo notranje opreme in posode, ki so ju izdelali ročno, čas pa je bil prikazan tako, da je gospoda jedla tedanje jedi,¹⁴ bila oblečena v kolikor se je dalo originalna oblačila¹⁵ in plesala tedanje plesе.¹⁶

Vsekakor je bila med vsemi deli najzahtevnejša prav uprizoritev *Willingraina*. Delo je najdaljše (uprizoritev traja dobro uro) in najobsežnejše; l. 2008 je bil to projekt za celo vas, saj so se vključile tako rekoč vse hiše: s pripravljanjem terena, kostumov in drugih rekvizitov, peko peciva, postavitvijo stojnic ... Sodelovalo je okrog 40 igralcev, vključeni so bili tudi konji. Nekateri posamezniki so prvič nastopili na odru in s svojim značajem, govorom in igro prispevali k še večji avtentičnosti dela. Izbor jezikovne zvrsti je bil prilagojen socialni pripadnosti oseb: za tlačane domače narečje z nemškimi popačenkami, za gospodo pogovorni, tudi prefinjen jezik z elementi umetnostnega jezika in tujimi, predvsem nemškimi izrazi. Uprizoritev na prostem, v avtentičnem okolju (pogosta tudi pri ostalih delih) je omogočila tudi take rekvizite, kot je kočija s konjsko vprego ali vsaj konje.

Ribniške zgodbe (4). Nastale so po naročilu organizatorja občinske prireditve. Njegova želja je bila, da naj prikazujejo domačega človeka na humoren, vesel način. Tako je nastala kombinacija igre, tj. dramatizacije šaljivih zgodb premalokrat predstavljenega domačega pisatelja Miha Mateta iz knjige *Široka usta* (1972), in narodnozabavne glasbe domačega ansambla Zdomar (oblečeni so v kariraste srajce in delavne predpasnike), katerega besedila opevajo zdomanje (prodajo suhe robe po domačih in tujih krajih), srečo in življenje preprostega človeka ter obujajo domače šaljive pesmi (npr. od Ribnce do Rakitnce). Ansambel je v poskočnem ritmu dopolnjeval in povezoval govorjeno besedo z domačijskimi motivi. Tako so nastopajoči z glasbo, besedo, igro, domačim jezikom, kostumi¹⁷ in suhorobarskimi izdelki – krošnjo – prestavili gledalce najmanj 60 do 100 let nazaj v zgodovino.¹⁸

Promenada po ribniško (8). Čas dogajanja seže na začetek prejšnjega stoletja, dogajalni prostor pa je omejen na obrežje Bistrice na ribniškem trgu. Snov izhaja iz avtoričinih otroških spominov in spominov domačinov iz časa, ko še ni bilo pralnih strojev in se je na Bistrici še pralo ročno, milo pa izdelovalo doma, saj so (za) prašek imeli redki. Perice so prihajale tudi iz Loškega Potoka, prale za gospodo in se s tem preživljale. Tema pranja ali »žehte« se motivno razširi na pogovor med pericami samimi, v katerega pa so hitro vključile tudi mimoidoče. Šalile so se med sabo in si še bolj privoščile tržno gospodo, ki so jo prav dobro poznale. Tako spoznamo nekaj

¹⁴ Pripravljene po knjigi *Santonini, Srednjeveške jedi*, avtorjev H. G. Kugler in B. Maier.

¹⁵ Za kostume smo dobili največ avtentičnih informacij na razstavi v občini Škofljica Oblačilna kultura 16. stoletja, katere mentorica je bila izred. prof. Vesna Gaberščik z NFT v Ljubljani, Oddelek za tekstilstvo; nekaj pravih gledaliških kostumov smo si izposodili na turjaškem gradu in drugod; pri izdelavi Trubarjevega plašča nam je svetovala šivilja iz Etnografskega muzeja v Ljubljani, gospa Jožica Mandelj Novak, ki ga je v tem letu sešila za njihovo razstavo.

¹⁶ V ta namen je bila v igro vključena plesna skupina Galiarda iz Celja z že izdelanimi kostumi, plesi in glasbo, ki je tako dodala popoln prizvok 16. stol.

¹⁷ Kostume si je gospa Alenka Pakiž sposodila pri plesni skupini Tine Rožanc v Ljubljani.

¹⁸ Poleg vseh, ki poznajo to domačo dejavnost, je bil posebno dober svetovalec že priletni Metod Jaklič, ki se sam ukvarja s suhorobarstvom, tudi v predstavi zdomar ali krošnjar.

ribniških rodbin iz preteklosti, njihove vsakodnevne navade in razvade ter tudi ob pomembnih življenjskih dogodkih. Vključen je tudi motiv tržnega nočnega čuvaja,¹⁹ ki še posebej dobro pozna obiskovalce gostiln in reakcije žena ob prihodu domov.

V prvi varianti je nastopalo okrog osemnajst igralcev skupaj z otroki. Med seboj so se razlikovali po kostumih, delih, razmišljanju. Zaradi priložnostnega nastopanja so s predelavo ostale le še tri perice, ki so prevzele vse besedilo. To je predstava, ki se najbolj spreminja in se v zadnjem delu vedno prilagodi gledalcem – ti po naročilu lahko slišijo še kaj o sebi in o svojih prednikih. Dobila je nadaljevanje v *Promenadi po ribniško II*, kjer nastopata samo še dve perici, ki pa sta že bolj preračunljivi, izobraženi, saj se učita poslov od svoje gospode in razmišljata o boljšem zaslužku. Ob koncu odideta med gledalce in jih na zabaven in prijazen način vključita v igro.

Enodejanka *Pri Francetovi jami* (6) seže v čas po velikih razvojnih spremembah, nekako v 60. leta prejšnjega stoletja, vsa ostala dela, kot so *Globalizacija na podeželju* (3), *Frenk se odpravi na jogo namesto k zobozdravniku* (7), *Telefonski pogovor: Všeč si mi* (5), odražajo sodobnost, posebno prva tudi nekaj skokov v bližnjo preteklost. Snovi in teme del so avtentične, pridobljene s pripovedovanjem domačinov po spominu, nekatere podatke pa je bilo treba poiskati v zgodovinskih delih. Največkrat so v igro vključene vse generacije, od predšolskih otrok do upokojencev, seveda z različno zahtevnimi vlogami. Pogosto je bila vloga pisana za znanega igralca. Ta ima pri uprizoritvi dovolj svobode, da lahko doda svoje besedilo. Poglavlje zase so vedno kostumi, saj je treba iz nič ustvariti čim bolj adekvatna, originalna oblačila. To najpogosteje dosežemo z izposojjo, pri sodobnejših delih pa se kaj primernega najde doma ali na novo sešije. Podobno je z rekviziti. Pri igri o popravljanju poti smo na podstrešjih poiskali zaprašene *bàtcè*, iz shramb pa še *kramp*, *macolo* in *štango*, medtem ko smo težje dobili *ančkè* in *žakle*. Tudi brez znane ribniške *krošnje* in *škafov* ter *čebra* pri uprizorjanju ne gre. V sodobnejših delih so nepogrešljivi mobilni telefoni, armafleksi ali podloge za izvajanje joge, časopis kot prepoznavni pripomoček, nakupovalna vrečka in torba, metla, rože, kanglica, jogi ...

6 Gledalčev sprejem iger v domačem narečnem govoru (rezultati ankete)

Anketa je bila izvedena konec aprila in začetek maja 2012. Anketiranci so bili pretežno domačini (iz Ribnice in širše okolice), ki so si ogledali vsaj eno od osmih iger. Anketa je bila naslovnikom poslana po elektronski pošti ali vročena na papirju; na enak način, poleg tega pa še po navadni pošti, so prihajale tudi izpolnjene ankete, skupaj 60.²⁰

¹⁹ »Nočni paznik, ki je skrbel za red v trgu, je imel številne naloge. Umirjal je 'veseljake', ponoči se je sprehajal po kraju in varoval tržane pred ognjem in tatovi ter vsako uro obveščal ljudi, koliko je ura [...]« (Gradišnik 2007: 48).

²⁰ Kar nekaj ljudi je anketiranje zavrnilo. Tudi odgovori niso bili vedno precizirani, kot je bilo zaproseno (prim. vpr. 2–6), zato je bilo treba te rezultate združevati in jih s tem posplošiti. Pomotoma je bila na veliko naslovov poslana anketa brez zahteve po opredelitvi spola in starosti.

V povprečju si je vsako igro ogledalo 33,37 ali 55,61 % anketiranih gledalcev; med njimi jih je 15 ali 25 % videlo vse, 4 ali 6,66 % pa le eno igro.

Vsebina iger je bila v 56 primerih ocenjena z odlično, v 13 primerih s prav dobro in v dveh z dobro. Najslabše (1-krat 3 in 3-krat 4) je bila ocenjena igra št. 5, *Telefonski pogovor: Všeč si mi*.

Igre so gledalce največkrat zabavale – v 49 primerih, pogosto poučevale – v 35 primerih in jim obujale spomine – v 34 primerih.

Domače narečje igre dela bolj zabavne – 44 odgovorov, jih bolj postavlja v domač prostor – 43 odgovorov, so bolj všečne od nenarečnih – 28 odgovorov in imajo večjo težo tako po vsebini kot po sprejemu pri gledalcih – 26 odgovorov. Nihče ne nasprotuje narečni zvrsti in nihče zato nima težav z razumevanjem.

O uporabljenih originalnih oblačilih in rekvizitih anketiranci menijo, da vsebino igre ne samo popestrijo – 37 odgovorov, ampak pomagajo pri obujanju starodavnih del in navad in jih približajo mladim – 43 odgovorov. Nikomur se to ne zdi »šmejljenje« ali pretiravanje.

Večina, tj. 56 anketirancev, ocenjuje igralce kot zelo dobre in le 6 kot zadovoljivo dobre.²¹ Nikomur se ne zdijo slabi.

Na vprašanje, ali bi v igri nastopili tudi sami, jih je z *da* odgovorilo 23, z *ne* 35, 2 se nista izjasnila.

Anketiranci so imeli priložnost predlagati vsebine za morebitne igre v prihodnosti – njihove želje so:²² domače teme; o domačih krajih, navadah; stare navade, običaji, dela; v narečju, humorne vsebine, aktualne za današnji čas; vsebine na domačo temo; kmečka opravila, ki grejo v pozabo (mlatenje, žetje žita); o vitezh in vojakih; dogajanje na vasi; kako so se stari Ribničani zabavali, sprehod po trgu; kako so Brežani v starih časih prišli do denarja; iz vsakdanjega življenja; iz domačega okolja; iz življenja nekoč; veliko je ribniških zgodb, ki bi jih lahko uprizorili; tudi sodobni čas; igrajo naj starejše igre (npr. Veriga), ki so mnogo kakovostnejše kot »moderne« – zlasti na grajskih večerih bi radi gledali dobro igro; klovn. (?); o čemerkoli; za nasmejati; igre so dobre, le tako naprej!; o Ribničanih.

Podatke o spolu in starosti smo dobili le za 16 anketirancev, tj. za 6 moških in 10 žensk. Največ je starih od 20 do 50 let (4 M, 6 Ž) in nad 60 let (4 M).

Komentar: Rezultati izvedene ankete nedvomno potrjujejo izjemno dober sprejem narečnih iger pri gledalcih. Glede na vsebino so manj naklonjeni sodobnim temam (ali pa so bile te slabše predstavljene), iz predlogov je razbrati, da si želijo humorne in domačijske igre. Zdi se, da je dober sprejem iger posledica v prvi vrsti zabavnosti, nato poučnosti in obujanja spominov; vse skupaj pa je tesno povezano z avtentičnostjo uprizoritev, k čemur spada izbor narečne zvrsti jezika ter originalnih oblačil in rekvizitov. Zelo dobro ocenjujejo igralce in bi jih bilo 23 oziroma 28,33 % pripravljenih

²¹ Glede na to, da so nekateri obkrožili obe možnosti, lahko sklepamo, da ocena velja ali za posamične igralce ali za posamične igre.

²² Predlogi vsebin so zapisani dobesedno, podpičja zamejujejo avtorje predlogov.

tudi nastopiti. Kljub skromnejšim podatkom o starosti in spolu gledalcev lahko sklepamo, da sta dobro zastopana oba spola in različne generacije.

7 Sklep

Raziskava, v kateri smo z metodo študije primera želeli osvetliti pojav priložnostnega dramskega ustvarjanja v narečju na konkretnem primeru, nas je pripeljala do naslednjih ugotovitev: 1) realne okoliščine za njegov nastanek so izhajale iz potreb krajevnih (kulturnih) prireditev, na katerih so želeli prikazati premalo poznano krajevno nesnovno kulturno dediščino – temu bi lahko rekli tudi »domačijska« osveščenost; 2) pojav se je začel, ko je potencialni avtor sprejel »občinsko« ponudbo in s tem (nehote) odgovornost za izbiro konkretnih vsebin, za ubeseditev, režijo in uprizoritev; 3) nadaljevanje (do sedaj osem del) je pogojeval in spodbudil izjemno dober odziv pri naslovnikih/gledalcih (potrjujejo ga tudi rezultati ankete); 4) z izborom ustreznih vsebin, jezikovnih zvrsti, kostumov in drugih rekvizitov, celo avtentičnih krajev uprizoritev, imamo narečno igro lahko za sredstvo ohranjanja žive kulturne dediščine in 5) narečna igra domačega avtorja z domačimi igralci z domačijsko, lahko poučno, a tudi humorno predstavljeno vsebino je lahko za gledalce veliko več kot to. Pisanje in uprizorjanje iger se lahko začne slučajno, a vsekakor močno in pozitivno poseže v ustvarjalčevo življenje, življenja sodelujočih pri uprizoritvah, celo v celo ožjo skupnost (celo vas in širše). Sodelovanje v igri in še bolj množično pri pripravi prizorišča in rekvizitov ter seznanjanje mlajših s polpreteklo zgodovino vplivata na midsosedsko in medgeneracijsko zblíževanje in razumevanje. Skozi igro in priprave nanjo oživlja prevečkrat zatajeni prvi materni jezik (narečni govor), ki dobiva nov smisel in nov zagon, še posebej v tem okolju – ni Ribničana brez njegove prepoznavne govornice, šaljivosti, zvitosti. Zato igra, ki združuje vse te prvine, gledalcem in ustvarjalcem nudi občutek pomembnosti, zadoščenosti in sproščenega zadovoljstva, kakršnega doživijo le malo kdaj.

Literatura in viri

- GESTRIN, Ferdo, 1982: Reformacija v Ribnici in okolici. Peter Vodopivec (ur.): *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino. Ribnica na Dolenjskem*. 30/2. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije. 95–101.
- GRADIŠNIK, Marina, 2007: *Ribnica, veličina majhnosti*. Ribnica: Miklova hiša Ribnica.
- MESEC, Blaž, (brez letnice): *Študija primera v socialnem delu* (študijsko gradivo). Dostopno na: <https://sites.google.com/site/kvalitativnametodologija/kvalitativna-metodologija/studija-primera>.
- Ribnica skozi stoletja*, 1982. Uredili Drago Zdunič, Janez Debeljak, France Grivec. Zagreb: Skupščina občine Ribnica in založba Spekter Zagreb.
- SKUBIC, Anton, 1976: *Zgodovina Ribnice in ribniške pokrajine*. Buones Aires: EITORIAL BARAGA S.R.L.